

PIO BAROJA

Urrun samar gaude 1930. urtetik. Orduan euskaldunen iritzia eskatu zan Barojaz eta Barojaren Euskalerrirenganako atxikitasunaz, eta inork ez zuen erantzun. Ala da. *Euskal-Esnalea* izeneko elkarteak urtero antolatzen zituen sariketa aietako batean, Gasteizko uriak sari bat jarri zuen, onelako gaiarekin: «Euskalerrria, Maezturen, Barojaren, Unamunoren eta Salaberriaren biotz-begietan». Euskalerrriko lau semeotako bakoitzak nola ikusten eta sentitzen zuten beren erria? Ortaz idatzi bear zan. Baiña, sariketako gai ortara ez zan inor azaldu. Zergaitik? Erdal-idazle aiei euskalzaleen artean inork jaramon andirik ez txilikirik egiten ez zitelako? Gai ori ongi egozi eta tajuz jorrazteko asti geiago bear zalako? Ala nai ola, gasteiztarren eskaintza inork ez zuen jaso, eta jaso gabe gelditu zan saria ere.

Berrogei urte geroago, gaur, gauzak ez daude bardin. Ezta orduko ixiltasunik, batez ere Barojari buruz. Donostian jaiotako erdal-idazlea alde guztietatik aztertu bearrez, amaika liburu berri idazten da. Erderaz, beintzat, asko, eta euskaraz ere ez gaude bat ere gabe. Gasteizko seme batek, ain zuzen, ia agorturik utzi du gai bat: Barojaren euskalerrirenganako atxikitasuna. Egunkari eta aldizkariak ez dira egon eta ez daude ixillik. Giro berria da, bai, gaur Barojaren inguruan.

Euskalduntasunik ote dauka Barojak?

Jaio zeneko eungarren urtea ez zaio gaizki etorri Itzeako gizon ospetsu oni. Gora ta bera erabili dute beronen izena. Goresmenik gabe ez da gelditu. Goresmenak eskubitik, goresmenak ezkerretik. Batzuk, bear bada, illondoko goresmen kutsua eta otsa zekarten, dana barkatzen duten itz ederren usaia. Beste batzuk, sakonagoak eta zorrotzagoak izan dira, idazlearen nortasuna eta lana sakon aztertuz. Al zuenak al zuena, edo bakoitzak bere zorroan zeukana ekarri du Barojaren omenaldira. Guztiak saiatu dira bakoitzak barruan zeukan Barojaren irudia erakusten, batzuentzat atsegiñagoa, besteentzat latz eta zakarragoa. Batzuentzat, euskaldun jator, edo beintzat, gure erriari atxikitasun eta maitasun aundia diona. Beste batzuek ez diote onenbeste ain errez autortzen. Auzi au eta beste inguruko batzuk argitzen laguntzeko dator orain, beste askok itz egin ondoren, Labaien euskal-idazlearen lana. Gaia ez dago agorturik eta emango du oraindik argi berririk.

«Gure ote degu Baroja?». Galdera au ez da orain oraingoa. Ez 1930n, askotxo leenago, 1917an egin zuen galdera berdintsua beste donostiarzat dagoen erdal-idazle batek, eta galderari berak egin zion erantzuna zentzuzkoenetakotzat daukat nik. *Hermes* aldizkariak atara zuen Salaberria idazlearen galdera au: Euskalduntasunik asko ote dauka Barojak? Erantzuna ezezkoa zan.

Odolez, berak aitortzen zuenez, Baroja ez zan euskaldun oso garbia. Batere miñik gabe, atsegiñez gogoratzen du iñoiz zenbat aldetako odol-naasteka zekarren bere zaiñetan. Guztien txertoak emana zan bera gorputzez. Baiña bere gogoan, bere gogaiera eta gaiñontzeko barne-giroan, ez ote zekarren iñofako edo iñondiko txertorik? Bai, noski. Eta Salaberria ez dabil bat ere oker, gure nobelagille onen gogo-joera berezi batzuen iturri bat aipatu digunean: *Nietzsche*. Onek (eta Darwinek) girotu zuten, Baroja gaztearen gogo. Salaberriak ez zuen or ez danik ezer asmatu. Gazterik azaltzen da geroko nobelegillea, Alemaniako filosofo-



olerkariari osoki atxikia. Onen pentsakerak ildo sakona egin zion barruan, eta bere maisu orren alde sutu atera zuen burua. Arengandik ikasi zuen buru-filosofi utsen iguina, ekintzaren zaletasuna, bizitzan aurrera egiteko burruka naia, on eta gaitzaren mugaz aruntzago jo bearra. Arengandik dakar politikorik ezin jasana eta gizon burrukalariak eta ekintzale aundiak bere santu eukitzea. Orregaitik sortu zitzaizkion, azkenengo anai-gerratean, bere babespean artu zuten adiskide min batzuk. Ideak idea billatzen. Nietzscheren liburuak aleman gudazalerik piztu omen zuen bezala, Baroja ere aren idekotzak artu zuten eta emengo guda piztu zutenen artekotzat. Aidetasun pizka bat aurkitu ziotela badirudi beñik bein. Nietzscheandik barru barruan

sartua zeukan, batez ere, aulen erligioaganako gorrotoa, edo ezin ikusia.

Doñu bakar eta mingarria berdintsua daukate Nietzscheren eta Barojaren kristau-erlijioaren aurkako erauziek. Labe bateko suak beroturik daude. Eskola berekoak dira. Judu, masoi eta komunisten etsaitzat beren lagun artu nai izan zutenak ez ziran konturatu, edo ixildu egin zuten beintzat, Hitlerrek bezela, Nietzschek bezala, gorroto berdiña ziela Barojak judu eta kristauei, eta Kristo berari. Guztiak ziztrifak, guztiak iguingarri eta arbuagarriak.

Ori ixildu zuen Jimenez Caballero erdaldun Nietzschezaleak. Kristautasunaren aurkako iguin orri non, bestela, oifarrriak aurkitu? Lareki kanonigoarekiko gertaeran? Aurkeria dirudi. Beste olako gerta era batean? Bere ikastaroan elizgizonekin ez zuen bat ere ar-emanik izan Barojak. Elizgizonekiko ez elizarekiko iguinik ez zezakean ortik atera. Elizgizonen edo prailleen pedagogiaz gaizki esanik badu (eta beti dira ingude berean jotzen dutenak), ez du berak bere ikastaldietan ikusitik atera, beste inork esanetik baizik. (*Camino de perfección* izeneko nobelan eskolapioei diona, Azorin zanari entzuna omen du). Arritzekoa da gure arteko batek asmatu eta sartu nai izan digun ziria: alegia, ez dakit nolako «apez-kalonjerrak» izan zituela beste batzuen artean, maisu eta irakasle. Bere ziriari indar andiagoa emateko, onela bukatzen du: «Zer nolako pedagogial! (Ikus *Pío Baroja*, Etor, 35 orrialdian). Aurpegia bear da ori esateko! Emen dana da arritzekoa: arritzekoa ori idatzi duenaren ez-jakiña, arritzekoa ori esateko kopeta eta jesuiten babespean lotsagabekeri eta gezur ori argitaratzea, arritzekoa idazlearen arrimena... Gure artean edozein lotsakabekeririk zabaldu bear ote zaio bidea? Itzeako jaunak, Donostiar nobelagilleak ez zion lotsa geiegi izan kondairari, baiña orrenbesteko guzurrik ez zuen asmatu. Bitxikeri ori nola aaztu ote zitzaion, bere aurtzaroan Iruñen igarotako urteen berri ematean? Nola ez ote zuen «zer nolako pedagogia ori» bere ozpiñik garratzenaz gaiztetsi?

Xelebre samarra izan bear, benetan, ain errez asmatutako apezkalonjen eta olakoen pedagogia: Baroja lako apez-jale bat atera duena. Baiña onen maisuak ez daude ez ifloren irudimenean. Ezur eta mamizkoak izan dira. Eta bat, erlijioaganako amorrua sartu diona, ontan aren buru-biotzak moldatu dituena, Nietzsche. Salaberrik ala ikusi zuen, gezurrik asmatu gabe. Erlijioaren iguinean, gureak eta alemanak anai bizkiak dirudite.

Itzez luzeago ekintzetan baiño

Eta orain, Salaberriaren galdera: Barojak bere nobela eta liburuetan mamitu duen gizon ori, gizon ekintzazalearen, ia beti ezeren kezkarik ez loturarik ez duen orren irudia euskaldun jator batena ote da? Ezetz dio Salaberriak. Euskalduna ez da alper egonzale. Ekintzazale da, eta ekintzale baiño geiago egille. Ekintzazale edo ekintzalarien miresle zan Baroja, baiña ez batere ain egille. Itzez luzeago egiñetan baiño. Besteen aruntz-onuntza eta azi-orratzietan murgildua, baiña buruz eta irudimenaz besterik ez. Benetako ekintza-zaleak aurrera geiago begiratzen du atzera baiño. Baroja leenagoko burruketan murgilduago dago egunekoetan baiño. Itxurazko ekintzazaleen joera. Edo ta, etsipenak egin nai ta egin eziñak askotan arrerazten duen joera. Besterik eziñean, egin naiko litekenaren uts-betegarri gogoan sortu oi dan jokabidea. Bizi-ibaiari joaten uzten zaio eta irudimenezko burruketan billatzen da ordaiñezko atsegiña, barruko gezurra estaltzarren edo. Olako gizona bakarti biurtzen da, Nietzscheren goi-gizona bezala, eta Itzeako jauna bera bezala, bakarti eta gizarterako usu baztertu, eta leengo gizon ekintzalarien oraitzепенak ausnartzen diardu. Edo, zakurrek trenaren aldamenetik egin oi duten bezala, aurrera dijoan bizitzako trenari zaungaka, illetari eta erremuska.

Baroja ez zan ekintza jator baterako jaioa. Bere kolkoan sartuegi bizi zan orretarako. Zertan ekin, zertarako burrukatu? Elburu jakiñik ez zuen izan, ez politikan, ez gizarteari oiñarri zuzenagoak ezartzeko edo etorkizun ohea ekartzeko alegiñetan.

Inoiz olako asmorik izan bazuen, uko eta porrot egin zuen. Errezago eta atsegiñago du besteen burrukei begira bizi, aien goraberak eralki eta liburuetan eman.

Eta berak asmatutako ipui-gizonen ekintza? Salaberriak emen ere neurri estu samarrak aurkitzen zizkion gure nobelagilleari. Ortatik ote dator, ainbat nobela ederren sortzaille izan arren, goigoiko maillako nobelarik ez izatea? Erditsuko mailla batean gelditzen dira, izan ere. Zergaitik? Nobela oietako gizakiek, geien batean, be-maillako burruka batean sarturik daudelako, noski, elburu jakiñik gabeko ekintzan. Aien burrukak ez dira gizonaren betekoak, ez dute bizi baten beteko irtenbiderik. Ez du balio inori etorkizuna argitzeko ez poztutzeko. Burrugarik eta ekintzarik bada or, baiña, geien batean, bere bizia alperrik ematen duenarena, jomuga jakiñik gabekoa, pozgarririk gabekoa, etsipenak garraztutakoa, gizonarentzat eta gizartearentzat etekiñik gabea, eredutzat ezin artzekoa.

Arrotza bere errian

Ortik, Salaberriaren iritziz, Barojaren gizonak ez dira euskaldun jator-jatorrak. Euskalerriak ekintzalari andiak eman ditu. Baiña oiek ez dute atsegiñik artu noraezeko ekiñaldietan. Gure legegilleak gure erriari aurrerapidea erakutsi ziotenak, itxasoak igarota Ameriketara zear ainbat uri eta erri sortu zutenak ekintzazaleak ziran, baiña berentzat eta besteentzat mesedegarri ziran egitekoetan murgilduak. Ekintzazaleak izan dira gure santuak ere: Inazio eta Xabier, akademiko egin zutenean Barojak berak aitortzen zuenez. Baiña bere nobelatako eredutzat ez zuen olakorik billatuko. Nietzscherenean edandako ardo lodiak ez zion uzten olako gizonik aintzat artzen, eta berez berez beste bizi illunagoko batzuegana zeraman. Gizon oiek ez gaitue asetzen, ez zaizkigu begiko egiten. Eta batez ere, ez degu gure irudia guk nai gendukena aiengan aurkitzen.

Zer gertatzen zaie? Idazleak bere illundura edo garraztura edatu eta ixuri du aien gaiñera. Baroja arrotzuta bezala bizi zan

bere erriaren erdian, eta bere antzeko gizakiak asmatzen zituen bere nobeletarako. Arrotz samar aurkitu zuen bein Zestuako neskatxa batek, erriko gazteen arteko dantza alaiaren artean ere, goibel eta illun. Nietzscheren gizonaren, goi-gizonaren amesetan zebillenari ukatu egin zitzaion goi-maillako gizonik sortzea. Inolako loturarik gabeko gizon alai izatea ames egin zuenari ez zitzaion eman bizian poz beterik aurkitzea.

Gipuzkoako bi erri, biak elkarren ondoan, ongi ezagutzen zituen Donostiako nobelagille onek. Bere ustez, bata alai aurkitzen zuen, alaiak bertako gazteak, alaitasunik gabekoak bestekoak. Nondik zatorren batzuen eta besteen arteko aldia? Prailleen edo elizgizonen menpean bizitzetik, Barojaren ustez. Noren menpean egotetik zetorkion berari barneko tristura ori, alaitasunik ez ori? Ote zekien berak? Olakoxe ezin erantzunen bat ez ete zeukan Euskalerrriaren aurrean ere? Ez ote zuen gure erriaren lur-azala argiago ikusten anima baiño, bera arrotz zalako, euskaldun jator ez zalako?

Eta aurrerago jota, euskalzaletasunari bagagozkio, zer esan bearke genduke? Emen ere ezezko erantzun naiko berebilla aterako zaigu. Nobelagille aundi au aurpegiz aurpegi ezagutu ez genduenok aren liburuak besterik ez degu ari antz artzeko. Nik aren nobela kaxkarrenetik egin nuen leenengoz idazlearen ezagupidea: *El Cura Monleón* irakurtzetik. Kritikalariek aro batez aitortzen dute egin duenik aulenetakoa dala nobela ori. Bere asmamen-indarrak galtzen asia omen zan ordurako. Idazle luma-ariña bezain buru-ariña iritxi zaiola esan bearrean naiz, eta iflori eta ezeri lotsa gutzi ziona, gairera. Gero, urrengo irakurri nituen liburuekin ere ez nuen izan zori onegia:

Las horas solitarias, Momentum catastrophicum, Caverna del humorismo. Lengo eritxia sendoturik gelditu zan nere barruan, Euskaldun batentzat ez nituen atsegingarri aurkitu. Batez ere, Azkue zanaz esan zituenak irakurtzeak ez zidan eraso gozorik egin. Euskalzale baten amesek ez dute erdal-idazle onen itzetan

sustatzaillerik izango. Geroagoko irakurraldi batzuk adiskideago egin ninduten, edo beintzat, ez ain asarre utzi, alderdi on asko dituen idazle onekin. Ortik berau euskalzaleen artean jartzera alde andia dago.

Euskal-kulturari irri

Aita euskal-idazle izan zuen arren, Donostiar onen gaztetatiko erdal-joera ezaguna da. Ezta gauza berria: belaunik belaun, aita euskal-erdaldunak seme erdalduna sortzen du, askotan gertatua da auxe. Ori gertatu da Barojarekin. Alperrik ariko gera gertaera ori eztaikit nongo edo nolako giroren batean sustraiak billatzen. Batzuen aotan, eztaikit nolako pentsamoldeak, baldintza sozio-ekonomikoak, eztaikit nolako euskalgiroak aipatu ezker, or daukate zernai ulertzeko edo azaltzeko giltza. Barojak ere eztaikit nolako euskal-giroa aurkitu zuela-ta, erderara jo bearra izan edo omen zuen. Gaurko girotan ez zuen bide ori artuko. Ez ete da asmakizun utsa? Barojak ez zuen auturik egin erderaren eta euskeraren artean. Ez zuen euskeraz idazteko saiorik egin. Unamuno, bilbotarrak, esaterako, badakigu, zenbait saio eta alegin egin zuela euskeraren bidetik. Donostiarak bat ere ez. Ez zan gai. Ez zekien euskerarik aski. Zerbait esan nai du Zestuan sendalari zegoela neska batek esan zionak: apaizek pulpilotik bezelako euskera egiten zuela. Kanean pulpilotako euskera bezelakoa? Erdal-itzez erdal-kutsuz betea, nekez eta zail samar egiña.

Gipuzkoan jarraitu balu ere, nekez artu zazakean Barojak euskerako biderik. Erdoituegiak zeuzkan euskal-bideak. Baiña Zestua utzi eta, literaturako alorrera sartu zanean, euskerarenak egin zuen Barojaren bizitzan. Gure kanta zaarretarako zaletasuna gelditu zitzaion nonbait. Aiek ulertzeko aiña euskera jakin zuen, noski, ez beti ongi. Badaezpadako itzulpenik bein baiño geiagotan eman du. Ez zitzaion euskal-literaturari Barojarena bezelako arnas berria gaizki etorri izango. Bein aize berria erdal-alorrak egurastera joan zan, eta gu ura gabe gelditu. Ez Barojak arbuiatu

ginduelako, bere bizian beste autabidrik izan ez zuelako, besterik egin ez zezakealako baizik.

Eta gero bein artutako bideari ekin zion beti, gure nolabateko literaturagaitik bat ere kezkatu gabe, eta bein baiño geiagotan gure artekoen ekiñaldiei irri egiñez. Etzuen siñsterik euskeraren bizian. Zertako saiatu il-etsian zegoen baten biziari eusten?

Azkueren aurkako purrustadak

Euskeraren eta euskera lantzen diardutenen alderako artu zuen jokabidea Azkue jaunarentzat jaurtiki zuen purrustadak argituko digu. Askok entzun dute zerbait izan zala, inkimakoen bat izan zala Azkue eta gure nobelagille onen artean. Eta bear bada, ortaz Barojak esana besterik ez dakite. Asi gaitezen argi egiten, alde bateko eta besteko txostenak eta xeetasunak emanez. Caro Barojari entzun genion bein, artean alkar ezagutzen ez zuten arren, Azkuek eta Barojak elkar ikusi zutela eta adiskide egin zirala. Nolanai ere, orduan gertatukoaren berri zeatzago jakiteak, ez dio iñori kalterik egingo. Alde batetik eta bestetik esanak alkarren ondoan jartzeak merezi du.

Hermes aldizkaria sortu zaneko urtean zan: 1917. Esan dezagun aldizkari ortako idazle bezala azaltzen dirala biak: Azkue eta Baroja. «Sociedad de artistas vascos» zalakoak bazkari bat antolatu du Barojari omenaldi bat egiteko. Juan Etxebarria, antolatzaifile. An ziran, beste batzuen artean, Maeztu (margolaria), Mourlane Mitxelena, Arteta eta Jesus Sarria, *Hermes* aldizkariaren zuzendaria. Etxebarriak bezperatik bazkaritan itz egiteko eskatzen dio Barojari. Urrango egunean Etxebarriari irakurtzen dizkio bazkaritako idatzi dituen lerroak. Eta bazkaritan, irain-erauntsia goitik bera bilbotarrei eta euskaldunei eta ez zirenei! Borondaterik onenaz eskaintzen zioten bazkari-omenaldiari erantzun legun eta gizabide ederrezkoa! Urte batzuk leenago Unamunok egin zuen baiño gutxiago ez zuen, noski, egin nai izan. Ain itzaldi laburra etzan izan, baiña itz gutxitan nekez sartu zitekean iraiñik geiago.

Andik iru ilabetera, Bilbon bertan emandako irzaldi batean itzez itz arturik, onelaxe aipatzen zituen Barojaren orduko lau aokaldi:

«1) Se llega a sospechar si las gentes de España, tanto las del norte como las del sur, las del este como las del oeste, somos todos de la misma casta ininteligente e insignificante. 2) No en balde parece que nosotros (los vascos) descendemos de la raza del Cromagnon, pariente próximo del Pithecanthropus. 3) La mayoría de los españoles y la casi totalidad de los vascos son moros que, en vez de llevar el Corán, llevan en el brazo la doctrina del P. Astete. 4) Cuando pienso en el cristianismo me vienen a la imaginación los ghetos, la escrófula, la sarna y los frailes».

Beste itzik ere aipatu zezakean, esaterako: «En Bilbao, como en todo el País Vasco, echan más chispas las chimeneas que el espíritu del hombre. No inventan ni podrán inventar». Omenaldi batean esker onez esateko txukuntasun eder ez ziran ain egoki ta goxoak.

Azkuek zer dio itz oien aurrean? Leenbeziko irakurraldian, farranaia eman omen zioten, xeblekeritzat arturik. Ez ote duten Bilbon kale-izen bertien bat asmatuko, uria xeblekeriak entzuteko uria dala oroitarazi dezan? Gogora etorri zitzaizkion, noski, beñola, Unamunok an bertan esanak. Baiña, bigarrenez irakurtzean, farra egin naiak joan omen zitzaizkion. Eta gogora datozkio leentxeago itzaldian bertan aipatu dituen Paulo Apostoluaren itzak: *Iritxi bateko eta bestekoak izatea egoki dala*, erriari zor diogun maitasun-kontuan ere. Baiña ortik edozein irain aurpegi-aurpegian artzera alde aundi bai aundia omen dago. «El gran hijo de Tarso habló de disidentes, pero de botarates no dijo una sola palabra». Nortzuk dira «botarate» oiek? Iraiña artzen dutenak ala eman dutenak? Bear bada, Azkueren itzetan ez dago argiegi. Baiña geienak eta Barojak ere bai, Barojarentzat esandakotzat artu zituzten. Berak jakingo zuen zergaitik. Dana

dala, olañ zearka esanda dauden bezala, indar apur bat edo ozpin puska bat galtzen dutela esango nuke. Eta gero, Azkuek bere aldiko oitura bat gogoratzen du, bizi diran errian mesede aundiak egin dituzten atzerritarrak bertako semetzat artzeko oitura. Eta emen, berriz gauzak naiko zearka esatearren, Azkueren galdera: «No creáis, vascos, llegada la hora de que las naciones, por decoro, deban recurrir al correlativo enérgico procedimiento de repudiar a algunos de su hijos espúreos».

Barojak itz oiei egin zien ostikoa oso zabal dabil, Azkueren itzak baiño zabalago: «Un curita vascófilo de estos que sirven de moscas carnarias del vascuence... dijo... que yo era un botarate y que me debían expulsar del País Vasco».

Ezta, ain zuzen, ori Azkuek esana, ikusi degunez. Baiña Barojak olako xelebrekeriei ez die asko begiratzen.

Eta gero onela jarraitzen du: «Yo no sé si este señor Azkue es un botarate o no. Es cosa que no me interesa». Ez diola ajola? Eta bera *botarate* izatea edo olan portatzea ere ez? Erderazko iztegiak dionez, «botarate» da «el hombre alborotado y de poco juicio». Ez ote zen ainbestekoa azaldu Baroja bere itzalditxoan? Orain Barojaren ezpatak Azkuengana bakarrik ez, apaiz guztiengana dijoaz: «Lo que siempre es de alabar es este sentimiento de delicadeza, de finura y de cortesía que muestran siempre las gentes de Iglesia. Estos ganapanes eclesiásticos en lo primero en lo que piensan es en expulsar. No harán seguramente como San Francisco de Asís cuando fue a ver al terrible lobo...» Bcín aritik atera ezker, non gelditu? Expulsar? Azkuek itz ori aipatu ere ez du egin, eta ez dio emen iñori: «lobo terrible», Barojak bere burua egin nai luken bezala. Bearbada, berak bai, berak igortzen du bere burua Buskalerritik kanpora, bere burua jatorriz euskaldun «descendemos de la raza de Cromagnon» egin duenean, baiña gero, gero beretzat ezpaltz bezala «son moros. No inventan, ni podrán inventar». Ez ote zan, bada, europearrik europearrera, Nietzscheren «Ubermenchs», txikikeri guztien gafiñeko goi-gizona?

Euskal zaleak, eltxarrak besterik ez

Ala ere, Barojaren itzetan gogorrena ez dago or. Gogorrena leenengoko itzetan dago: «Un curita vascófilo de estos que sirven de moscas canarias del vascuence...» Itz oiei destaiña, erdeñua, arbuioa besterik ez darie. Erdeñua euskerarentzat, destaiña apaiz euskalzalearentzat.

Euskera zer da? Gorputz illa edo beintzat aragi illa. Euskarazaleak zer dira? Aragi illa jaten, aragi illari sistaka, autsika dauden euliak. Euskera, aragi illa. Eta Barojari ez dio orrek miñik bat ere ematen. Berak ez du, noski, ikusten ilik pizteko biderik. Zertako alperreko lanetan nekatu? Unamunok beññola baiño kezka gutxiago ematen dio euskeraren zorigaitz orrek. Unamunok beintzat ots egin zuen: «Euskera il-urren daukagu. Jaso ditzagun dituen ondar mondar guztiak. Gantzutu dezagun gorputza, eta illetarik ospetsuenak egin dezaiozun».

Barojarentzat eltxarren lana da guztiak. Eltxarrak ziran euskeraren idazkera berdintzea nai zutenek. Zertarako orburunik ausi, euskera biziko ezpada? Gorputz illaren gaiñera dijoazten eltxarretakoa Azkue, euskal-iztegirako eta euskal-folklorerako ainbat ondar mondar, ainbat pirxi bildu zituena. Ba-ote zekien Irzeako jaunak «curita vascófilo» orrek eginda zeuzkan ainbat lanen berririk? Ezetz dirudi. Ezta ezin siñestuzkoa. Euskaldunen lanen berri itxurazkorik ez zeukan. Beretzat «Ramuntcho» agertu arte, ez omen zan euskal-nobelarik idatzi, eta andik 30 urterarte euskaldunek ez omen zuten ezagutu «a los treinta años se enteraron». Berak euskal-literaturan badirudi ez duela ezagutzen Bilintx eta kanta-libururen bat besterik. Zer egin zezakean Azkue zeritzan «curita vascófilo» orrek, eta zer egin zezaketen beste eltxar «mosca canaria» guztiak? Erausi iraingarriagorik gutxitan atera da.

Egia esan, Barojak ez zuela aoran esirik, labeak irakiten zionean. Eman dezagun aurreregi joan dela. Ken dezaiozun beroena bere esanari. Ala ere, esan bearrean gaude bizi bizian ageri dala or

idazle onek euskeraren alderako jokabidea, aintzat ere ez artzea, kanpotik begiratzea.

Esanak esanda, edo idatziak idatzita gero, Nietzscheren itz batzuk datozkit gogora. Barojaren liburu batetik aldatzen ditut: «Inoiz nitaz mintzatu nai bazera, egizu zentzu onez (orain arte inork egin eztuena) eta esazu nor ta zer naizen, nire nortasuna nolakoa dan, zer baliotako dan aztertzen nekau gabe».

Irakurleak esan beza arau au bete dedan ala ez. Nik uste dut beintzat gauzak diran bezala adierazten saiatu naizela. Barojaren jokabidea nondik norakoa dan erakutsi nai izan degu. Ez jokabidea ori ona ala txarra, zuzena ala okerra, mesedegarria ala kaltegarria dan. Ori ere ez legoke bear bada gaizki, eta al duenak egin beza, eta bear bada, ez legoke gaizki Barojaren irakurleentzat. Askok egin dute Barojari beronen oker au, alderdirik auleneetatik begiratu, eta ortik eredutzat artu. Askok apez jalea egiten dute eta kristautasunaren etsaia onartu, eta beste alderdi on batzuk osoki aaztu eta utzi.

Labaienen asterketa

Alderdi asko dauzka Barojak aztertzeko. Ortara dator orain ateratzen dan liburu au, Labaien euskal-idazleak gure alorrean frutu ain umotuak emanak egiña. Nik esango nuke beldur piska bat izan duela oraingo sail ontan sartzen, alde batera edo bestera neurritik kanporago sartzen beldur balitz bezela. Gaiñera, gure artean eta euskeraz inork eztu Itzeako gizona ainbeste aztertu oraiñarte. Goresmen utsezko kritikarik ez du egin nai izan, baiña ez jorratze utsezkorik ere. Ez Barojak berak egiten zituenen antzekorik ere. Jorratzaille gogorra, erruki gabekoa zan bera. Labaien ez da aren ezpal berdiñekoa, eta inñolaz ere atsegiñagoa, maitekorragoa du here itza.

Irakurri eta zeuk esan, irakurle.

Lino Akesolo (†)